

1ο Διεθνές Διαδικτυακό Εκπαιδευτικό Συνέδριο Από τον 20ο στον 21ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες

Αρ. 1 (2021)

Τόμος Πρακτικών 1ο Διαδικτυακό Εκπαιδευτικό Συνέδριο "Από τον 20ο στον 21ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες: Η απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα. Στάσεις – Αντιλήψεις – Σενάρια – Προοπτικές – Προτάσεις

Εξατομικευμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (Ε.Ε.Π.) μετά τη Γνωμάτευση του Κέντρου Εκπαιδευτικής και Συμβουλευτικής Υποστήριξης (Κ.Ε.Σ.Υ.) στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση με την Πλατφόρμα e-me

Αικατερίνη Καλύβα

doi: [10.12681/online-edu.3248](https://doi.org/10.12681/online-edu.3248)

Εξατομικευμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (Ε.Ε.Π.) μετά τη Γνωμάτευση του Κέντρου Εκπαιδευτικής και Συμβουλευτικής Υποστήριξης (Κ.Ε.Σ.Υ.) στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση με την Πλατφόρμα e-me

Αικατερίνη Καλύβα
aikalyva@sch.gr

Αποσπασμένη εκπαιδευτικός στο Κ.Ε.Σ.Υ. Κορινθίας

Περίληψη

Το Εξατομικευμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα (Ε.Ε.Π.) είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της ειδικής αγωγής, είναι μοναδικό για κάθε μαθητή και βασίζεται στη γνωμάτευση του Κέντρου Εκπαιδευτικής και Συμβουλευτικής Υποστήριξης (Κ.Ε.Σ.Υ.), την παιδαγωγική αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, το Αναλυτικό Πρόγραμμα της τάξης του μαθητή, τις ανάγκες-δεξιότητες του. Σύμφωνα με αυτά, καθορίζονται οι μακροπρόθεσμοι και οι βραχυπρόθεσμοι διδακτικοί στόχοι του προγράμματος παρέμβασης, οι διαφοροποιήσεις στη διδασκαλία, στα μέσα υλοποίησης, στο υλικό, στον εξοπλισμό (ή στην υποστηρικτική τεχνολογία), στην αξιολόγηση και στην ανατροφοδότηση του μαθητή. Τόσο στη «δια ζώσης» εκπαίδευση, όσο, πολύ περισσότερο στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι απαραίτητη η αμέριστη συνεργασία μεταξύ όλων, όσων εμπλέκονται στην εκπαίδευση του μαθητή, δηλαδή, το σχολικό, οικογενειακό περιβάλλον, ώστε να εξασφαλίζεται η επιτυχία του Ε.Ε.Π. Στην παρούσα περίπτωση, δημιουργήθηκε η ανάγκη για μια ψηφιακή κοινότητα μάθησης μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητή για τη κατάρτιση Ε.Ε.Π. μέσω της ψηφιακής εκπαιδευτικής πλατφόρμας e-me.

Λέξεις κλειδιά: Εξατομικευμένο Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα, ειδική αγωγή, εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Εισαγωγή

Τις τελευταίες δεκαετίες τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη, επικρατεί έντονη η τάση της συνεκπαίδευσης (inclusion) των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στα σχολεία της «γειτονιάς» τους μαζί με τα παιδιά της γενικής εκπαίδευσης (Unesco, 1994, Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ανάπτυξη της Ειδικής Αγωγής, 2003). Στη συνέχεια, ως επακόλουθο, παρουσιάστηκε έντονη η ανάγκη προσαρμογής των σχολείων, του αναλυτικού προγράμματος, των στρατηγικών, τεχνικών, μέσων διδασκαλίας, υλικοτεχνικής υποδομής σύμφωνα με τις ικανότητες, προφίλ μάθησης και ανάγκες των μαθητών στα πλαίσια της διαφοροποιημένης διδασκαλίας (Βαλιαντή & Κουτσελίνη, 2008; Tomlinson, 2003) και για «Σχεδιασμό για Όλους» (Design for All), σύμφωνα και με τα ΔΕΠΠΣ/ΑΠΣ Ειδικής Αγωγής (ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι., 2003). Παράλληλα, η αλματώδης εξέλιξη των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ) συνέβαλλε στην δυναμική διαμόρφωση νέων πρακτικών τόσο στην ευρωπαϊκή όσο και στην ελληνική εκπαίδευση. Οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες συμφωνούν ότι με τις κατάλληλες ΤΠΕ μπορούν να μειωθούν οι ανισότητες στην εκπαίδευση και μπορούν να γίνουν ένα ισχυρό εργαλείο εκπαιδευτικής ένταξης όλων των παιδιών (Ευρωπαϊκός Φορέας για την ανάπτυξη στην Ειδική Αγωγή, 2013).

Τα τελευταία χρόνια, ψηφιακές κοινότητες μάθησης δημιουργούνται και ευνοούν την επικοινωνιακή αλληλεπίδραση ατόμων (εκπαιδευτικών, μαθητών, γονέων, ποικίλων φορέων), ώστε να προωθήσουν την πρόοδο και την ανάπτυξη της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Συνεπώς, αξιοποιώντας τα ψηφιακά μέσα, έχουν τη δυνατότητα πληροφόρησης, διαμοίρασης ιδεών, απόψεων, στόχων, δραστηριοτήτων και ταυτόχρονα σχεδίαση, ανατροφοδότηση και αναπροσαρμογή προγραμμάτων δράσεων με συνεργατικό

τρόπο, δίχως χρονικούς και γεωγραφικούς περιορισμούς (Preece, 2000). Με την υποστήριξη της κατάλληλης ψηφιακής εκπαιδευτικής πλατφόρμας, όχι μόνο σε κρίσιμους περιόδους (όπως η πανδημία), η εκπαιδευτική σχολική κοινότητα επιτυγχάνει να συνεργάζεται στον σχεδιασμό, την υλοποίηση, την αξιολόγηση και ανατροφοδότηση του Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος (Ε.Ε.Π.) του μαθητή.

Η σχολική κοινότητα καταρτίζει το Ε.Ε.Π. του μαθητή που έχει αξιολογηθεί από το Κέντρο Εκπαιδευτικής και Συμβουλευτικής Υποστήριξης (Κ.Ε.Σ.Υ.) της περιοχής του. Η κατάρτιση του Ε.Ε.Π. απαιτεί την άμεση και συχνή επικοινωνία της σχολικής κοινότητας, γονέων και άλλων φορέων, ώστε να επιτευχθεί η πιο αποτελεσματική παρέμβαση για τον μαθητή. Όμως, η περίοδος της πανδημίας δεν επιτρέπουν τη δια ζώσης κοινωνική αλληλεπίδραση και επικοινωνία των εμπλεκόμενων με αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται η δημιουργία μια ψηφιακής κοινότητας επικοινωνίας μέσω της e-me, ώστε οι εκπαιδευτικοί, γονείς, μαθητές και άλλοι φορείς να επικοινωνούν και να εργάζονται συνεργατικά ώστε να σχεδιάζεται και να επαναπροσδιορίζεται το Ε.Ε.Π. του μαθητή.

Σχεδιασμός του Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος

Το Ε.Ε.Π. παρέμβασης είναι ένα συνοπτικό γραπτό σχέδιο δράσης για ένα συγκεκριμένο μαθητή και επιπρόσθετα είναι ένα καίριο συνεργατικό εργαλείο, τόσο μεταξύ των εκπαιδευτικών που διδάσκουν το παιδί, όσο και της σχολικής κοινότητας στο σύνολό της. Σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, το Ε.Ε.Π. προβλέπεται για κάθε μαθητή που έχει Γνωμάτευση από το Κ.Ε.Σ.Υ. με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και φοιτά στη γενική τάξη (με υποστήριξη από παράλληλη στήριξη ή στο τμήμα ένταξης), στο ειδικό σχολείο ή άλλη δομή ειδικής εκπαίδευσης (Αστέρη, 2017). Το Ε.Ε.Π. είναι ένα επίσημο έγγραφο που παραμένει στο φάκελο του παιδιού μαζί με την Γνωμάτευση του Κ.Ε.Σ.Υ., την παιδαγωγική αξιολόγηση του και άλλα έγγραφα, που αποτελούν το εκπαιδευτικό ιστορικό του μαθητή.

Το Ε.Ε.Π. σχεδιάζεται από μέλη μιας ομάδας του σχολείου που περιλαμβάνει όλους τους εκπαιδευτικούς που εμπλέκονται στην μαθησιακή διαδικασία και εκπαίδευση του παιδιού μαζί με τον Διευθυντή-Υποδιευθυντή της σχολικής μονάδας και ασφαλώς απαιτείται η πλήρης ενημέρωση και συμμετοχή των γονέων. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι Bateman & Linden (1998) και οι Drinka & Clark (2000) υποστηρίζουν πως η ενεργητική συμμετοχή των γονέων αποτελεί αναφαιρέτο, δημοκρατικό δικαίωμά τους.

Σε όλα τα στάδια σχεδιασμού του Ε.Ε.Π., ο μαθητής είναι το επίκεντρο και γι' αυτό πριν το σχεδιασμό, λαμβάνονται υπόψη, το μαθησιακό προφίλ, η ετοιμότητά, οι προσωπικές ανάγκες, οι ιδιαίτερες κλίσεις και χαρίσματά του. Η ομάδα σύνταξης του Ε.Ε.Π., περιγράφει και βασίζεται στα δυνατά σημεία του μαθητή, που θα αποτελέσουν τη βάση για τα επόμενα βήματα του προγράμματος. Αφότου οριστούν οι περιοχές παρέμβασης και το τωρινό επίπεδο επίδοσης του μαθητή, σε κάθε μια από αυτές, ορίζονται οι μακροπρόθεσμοι στόχοι του προγράμματος (συνήθως ετήσιοι), καθώς και οι βραχυπρόθεσμοι στόχοι, οι οποίοι αποτελούν τα βήματα κατάτμησης του στόχου. Η χρονική διάρκεια του κάθε στόχου καθώς και του προγράμματος παρέμβασης εξαρτάται άμεσα από τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά του μαθητή.

Η διατύπωση των διδακτικών στόχων γίνεται με τη μέθοδο ανάλυσης έργου και θα πρέπει να περιγράφει με σαφήνεια, ακρίβεια, πληρότητα και συνοπτικά την ικανότητα ή τη δραστηριότητα (επιθυμητή συμπεριφορά) για την οποία θα είναι ικανοί οι μαθητές μετά το τέλος του μαθήματος. Ο στόχος προσδιορίζει ένα επιδιωκόμενο αποτέλεσμα διδασκαλίας – δεν περιγράφει την πορεία της διδασκαλίας, ούτε το περιεχόμενο της διδακτικής ενότητας και έχει ρηματική διατύπωση (ταξινομώ, τοποθετώ, αντιστοιχίζω), (ΙΕΠ, 2015). Η διατύπωση του διδακτικού στόχου θα πρέπει να περιλαμβάνει το είδος της συμπεριφοράς που ζητείται να

εκδηλώσει ο μαθητής με το τέλος της διδασκαλίας (διατύπωση με ρήματα δράσης), τις συνθήκες κάτω από τις οποίες θα λάβει χώρα η συγκεκριμένη συμπεριφορά (πλαίσιο-ολικά-οδηγίες-είδος και βαθμός βοήθειας) και το κριτήριο επίτευξης σε ακρίβεια και ταχύτητα (φύση του έργου-προηγούμενο επίπεδο του μαθητή). Για να είναι εφικτός, ο έλεγχος και η αξιολόγηση της πορείας του στόχου, θα πρέπει να είναι κατανοητή η διαδοχή των οδηγιών με μια ιεραρχική ακολουθία, να βασίζεται στο αναλυτικό πρόγραμμα της τάξης και του μαθήματος, να οδηγούν στην ολοκλήρωση της δεξιότητας-επιθυμητής συμπεριφοράς και να είναι δομικά συνδεδεμένα. Ασφαλώς, ο στόχος θα πρέπει να εμπίπτει στην κοινωνική εμπειρία και το προφίλ του μαθητή και να οδηγείται σταδιακά σε μελλοντική ανεξάρτητη δράση και αυτονομία.

Ψηφιακές σχολικές κοινότητες

Η σχολική κοινότητα έχει έναν κοινό κώδικα επικοινωνίας, κοινά οράματα, απόψεις, ιδέες, αξίες για τη σχολική μονάδα που αναπτύσσονται και αλληλεπιδρούν με κύριο στόχο την επίτευξη αυτών, μέσω κοινών πρακτικών και δράσεων, για την πρόοδο και τη «μάθηση» όλων των μελών της σχολικής κοινότητας, εκπαιδευτικών και μαθητών (Conrad, 2002). Σύμφωνα με τη Ρήγκου (2007), η κοινότητα πρακτικής και η κοινότητα μάθησης αλληλεπιδρούν για να συνδεθεί η θεωρία με την πράξη και η εργασία με την εκπαίδευση. Ψηφιακές κοινότητες δημιουργούνται ή λειτουργούν χάρη στην ύπαρξη πληροφορικών δικτύων ή και ψηφιακών εργαλείων και τίθενται σε δράση, όταν δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες και πρωτίστως ανάγκες στην ευρύτερη εκπαιδευτική κοινότητα. Οι ψηφιακές κοινότητες μάθησης ευνοούν την αλληλεπίδραση ατόμων (επιδιώκοντας να υποδυθούν ειδικούς ρόλους, ηγετικούς, διαμεσολαβητικούς, κτλ), ώστε να αναλάβουν κοινούς σκοπούς, να καθορίσουν κανόνες μεταξύ των ατόμων και διευκολύνουν τη κοινωνική συνύπαρξη και συνεργασία, υποστηριζόμενοι από σύγχρονα ψηφιακά μέσα. Έχουν τη δυνατότητα πληροφόρησης και διαμοίρασης ιδεών, απόψεων, στόχων, δραστηριοτήτων και ταυτόχρονα σχεδίαση, ανατροφοδότηση και αναπροσαρμογή προγραμμάτων δράσεων με συνεργατικό τρόπο, δίχως χρονικούς και γεωγραφικούς περιορισμούς σύμφωνα με Preece (2000).

Αναμφίβολα, παράλληλα, καθοριστικό ρόλο στην αποτελεσματικότητα της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, διαδραματίζει η κοινωνική αλληλεπίδραση, η συνεργασία, το συναίσθημα, σύμφωνα με τη θεωρία της αλληλεπίδρασης και της επικοινωνίας (Holmberg, 1995). Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στη σύγχρονη ψηφιακή διδασκαλία και μάθηση περιλαμβάνει τη διατύπωση κατάλληλων μαθησιακών στόχων, μαθησιακών-διδακτικών προσεγγίσεων, δραστηριοτήτων, οργάνωση και παρακολούθηση της σύγχρονης επικοινωνίας, αξιολόγηση και ανατροφοδότηση της μαθησιακής διαδικασίας.

Ψηφιακές κοινότητες για παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Σύμφωνα με έρευνες, όπως των Wallace et al. (2010) αποδεικνύεται πως κοινωνικά σενάρια, ιστορίες που παρουσιάζονται σε ψηφιακές κοινότητες εικονικής πραγματικότητας έχουν μεγάλη αποδοχή κυρίως από τα άτομα με διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές. Τα άτομα αυτά αλληλεπιδρούν στο ασφαλές περιβάλλον του υπολογιστή, καθοδηγούν τον ήρωά τους σύμφωνα με τις οδηγίες που τους δίνονται και δεν επηρεάζονται από μια πρόσωπο με πρόσωπο συνομιλία με τους συνομήλικους τους ή τους εκπαιδευτικούς τους. Με αυτό τον τρόπο, μαθαίνουν τη συμπεριφορά που διδάσκονται, επιλέγουν συγκεκριμένες αντιδράσεις για τον ήρωά τους και αποκτούν μια πρώτη ανεξαρτησία στην αλληλεπίδρασή τους με αυτόν και με τους άλλους που συμμετέχουν σε αυτή τη ψηφιακή κοινότητα.

Στην έρευνα των Alcorn et al. (2011), αξιοποιήθηκε το εικονικό περιβάλλον “Echoes” σε τριάντα δύο παιδιά, τεσσάρων έως επτά χρονών, που ήταν στο φάσμα του αυτισμού για εκμάθηση απλών κοινωνικών δεξιοτήτων όπως χαιρετισμός των άλλων και προσέλευση και διατήρηση προσοχής στο συνομιλητή. Διαπιστώθηκε πως τα παιδιά αλληλεπιδρούσαν ικανοποιητικά με το παιδί της εικονικής πραγματικότητας, υιοθετούν συμπεριφορές σε διαφορετικά πλαίσια και συνθήκες εικονικής πραγματικότητας και μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις συνέπειες αυτών. Παρόμοιες παρεμβάσεις αξιοποιήθηκαν και για τρία σχολεία της Ελλάδας και τρία του Ηνωμένου Βασιλείου, στα οποία παρουσιάστηκαν σε εικονικά περιβάλλοντα Virtools-3D, (Foreman & Mikropoulos, 2010). Οι μαθητές με δυσκολίες προσαρμογής σε νέα περιβάλλοντα, γνώρισαν τα σχολεία τους και τους συμμαθητές τους μέσω εικονικών προγραμμάτων και μειώθηκε η ανησυχία τους για τις αλλαγές που θα αντιμετωπίσουν.

Τα τελευταία χρόνια σχεδιάζονται ψηφιακά πολυμέσα κατάλληλα, με έτοιμο το γενικό πλαίσιο της «κοινωνικής ιστορίας» για εκμάθηση ποικίλων δεξιοτήτων, οι μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μαθαίνουν κοινωνικές συμπεριφορές επιλέγοντας κάποια και ανάλογα αλληλεπιδρούν με κάποιον άλλον σε ψηφιακά περιβάλλοντα επικοινωνίας. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το “Reach and Teach”, (Doyle & Arnedillo-Sánchez, 2011) που εφαρμόστηκε σε παιδιά με προβλήματα συμπεριφοράς, επικοινωνίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης όπου δοκιμάζουν συμπεριφορές κατάλληλες για ψηφιακή επικοινωνία.

Σε κάθε περίπτωση οι ψηφιακές κοινότητες παρέχουν σημαντικές δυνατότητες στους χρήστες, ώστε να επικοινωνούν και να μαθαίνουν σύγχρονα, ασύγχρονα, κειμενικά ή πολυμεσικά, με ήχο, βίντεο, χωρίς περιορισμό στον αριθμό των συμμετεχόντων.

Ψηφιακή Εκπαιδευτική Πλατφόρμα e-me

Η Ψηφιακή Εκπαιδευτική Πλατφόρμα e-me ξεκίνησε τη λειτουργία της το 2015 αλλά διαδόθηκε εκτεταμένα στην εκπαιδευτική κοινότητα τη σχολική χρονιά 2019-20 με αφορμή την πανδημία. Παρέχει ένα συνεργατικό περιβάλλον επικοινωνίας και κοινωνικής δικτύωσης μεταξύ των μελών της σχολικής κοινότητας, ενσωματώνοντας παράλληλα σύγχρονα αλληλεπιδραστικά τεχνολογικά χαρακτηριστικά ανοιχτού κώδικα. Η επίσημη e-me του Ψηφιακού Σχολείου έχει συνδεθεί με την υπηρεσία πιστοποίησης (ταυτοποίησης) εκπαιδευτικών και μαθητών/τριών του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (Π.Σ.Δ.), ώστε να διασφαλίζεται ότι όλοι όσοι εισέρχονται στην e-me είναι ταυτοποιημένοι χρήστες (μαθητές/τριες ή εκπαιδευτικοί). Σχεδιάστηκε και αναπτύχθηκε εξ' αρχής στο πλαίσιο του έργου «Ψηφιακό Σχολείο» (dschool.edu.gr) (Διεύθυνση Στρατηγικής και Ψηφιακού Εκπαιδευτικού Υλικού (ΔΙΣ) του ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ).

Ένα από τα πιο σημαντικά της προτερήματα είναι πως αποδίδει ισότιμους ρόλους σε μαθητές και εκπαιδευτικούς. Όλη η λειτουργικότητα της πλατφόρμας προσφέρεται μέσω εφαρμογών, που κάποιες είναι προ-εγκαταστημένες στην αρχική οθόνη του χρήστη, ενώ τις υπόλοιπες μπορεί να τις εγκαταστήσει μέσω του e-me store. Γενικότερα, η e-me παρέχει προσωπικό χώρο αρχείων μαθητών και εκπαιδευτικών σε περιβάλλον υπολογιστικού νέφους (Cloud), κοινωνικό δίκτυο (επαφές, ομάδες, κοινότητες), δυνατότητα δημιουργίας χώρων συνεργασίας (κουπέλες) και από μαθητές και από εκπαιδευτικούς, ηλεκτρονικό πορτοφόλιο (e-portfolio), επικοινωνία ασύγχρονη και σύγχρονη (e-me chat και «τοίχος»), περιβάλλον δημιουργίας και διαχείρισης blogs (e-me blogs), διασύνδεση με τα Αποθετήρια Φωτόδεντρο για αξιοποίηση εκπαιδευτικού περιεχομένου, e-me, AppStore ή αποθήκη «μικροεφαρμογών» σύνολο apps (πλάνο τάξης, ηλεκτρονική ψηφοφορία, λεξικό νοηματικής), (ΙΤΥΕ-ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, 2020).

Γνωμάτευση από το Κέντρο Εκπαιδευτικής και Συμβουλευτικής Υποστήριξης για τη σύνταξη του Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος

Η γνωμάτευση του Κ.Ε.Σ.Υ. προκύπτει από τη συνεδρίαση μιας διεπιστημονικής ομάδας, και γι αυτό έχει βαρύνουσα σημασία σε σχέση με μια παιδαγωγική αξιολόγηση των εκπαιδευτικών του σχολείου. Ασφαλώς, η παιδαγωγική αξιολόγηση των εκπαιδευτικών της σχολικής μονάδας παρέχει σημαντικές πληροφορίες για το μαθησιακό προφίλ του μαθητή, τη συμπεριφορά του, τη μαθησιακή του ετοιμότητα, τη ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξή του, τα οποία, ενδεχομένως, να στηρίζονται σε αποκλειστικές παρατηρήσεις των εκπαιδευτικών, χωρίς να έχουν αξιοποιηθεί επιστημονικά σταθμισμένα εργαλεία αξιολόγησης.

Ο ψυχολόγος του Κ.Ε.Σ.Υ. αξιολογεί τον μαθητή με σταθμισμένα εργαλεία ανάλογα την ηλικία και το προφίλ του μαθητή χρησιμοποιεί κυρίως το RAVEN (ελέγχει εκλεκτικά ορισμένα μόνο στοιχεία νοημοσύνης) και το WISC.4 (αξιολογεί τις λεκτικές-πληροφορίες, ομοιότητες, αριθμητική, λεξιλόγιο, κατανόηση, μνήμη- και πρακτικές-συμπλήρωση κενών, κωδικοποίηση, σειροθέτηση εικόνων, κύβοι, συναρμολόγηση κτλ-κλίμακες του παιδιού).

Ο ειδικός παιδαγωγός αξιολογεί τον μαθητή στον Προφορικό Λόγο (στάση σώματος, βλεμματική επαφή, λεξιλόγιο, εκφραστικότητα ποιότητα λόγου, κοινωνική χρήση του λόγου κτλ), στην Ανάγνωση (ρυθμός, αποκωδικοποίηση, φωνολογικά λάθη, σημεία στίξης, χρωματισμός, χρήση δείκτη, προσήλωση), Κατανόηση (αναδιήγηση σε κείμενο που ακροάται και κείμενο που διάβασε μόνος του), συμπερασματική και κριτική σκέψη), Γραπτό Λόγο (λαβή, γραφοκινητικός και οπτικοκινητικός συντονισμός, αντιγραφή, ορθογραφία, λέξεις με συμφωνικά συμπλέγματα και φωνημικές ομοιότητες, παραγωγή γραπτού λόγου) και στα Μαθηματικά (μέτρηση αντικειμένων, πράξεις κτλ).

Όταν ένας μαθητής έχει Γνωμάτευση από το Κ.Ε.Σ.Υ., με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, στη συνέχεια, αποκλειστικά ο γονέας (κηδεμόνας) του παιδιού ενημερώνει τον Διευθυντή της σχολικής μονάδας (και σε καμιά περίπτωση το Κ.Ε.Σ.Υ.), και παραδίδει, ο ίδιος, τη Γνωμάτευση του παιδιού στη Διεύθυνση της σχολικής μονάδας (Αναδιοργάνωση των δομών υποστήριξης της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις, ΦΕΚ 4547/2018). Στη συνέχεια, οι εμπλεκόμενοι εκπαιδευτικοί της τάξης του μαθητή ενημερώνονται και μελετούν τη γνωμάτευση του Κ.Ε.Σ.Υ., ώστε να καταρτίσουν το Ε.Ε.Π. του μαθητή. Σε ειδικές περιπτώσεις, Ε.Ε.Π. δύναται να καταρτιστεί και πριν τη γνωμάτευση του Κ.Ε.Σ.Υ., ύστερα από ανίχνευση της ΕΔΕΑΥ (Επιτροπή Διαγνωστικής Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης και Υποστήριξης, ΦΕΚ 315/2014) (ψυχολόγο και κοινωνικό λειτουργό της σχολικής μονάδας). Πριν τη κατάρτιση του Ε.Ε.Π., απαιτείται η σύνταξη της παιδαγωγικής αξιολόγησης του μαθητή και καταγραφή της μαθησιακής του ετοιμότητας, λαμβάνοντας υπόψη τις ατομικές και ενδοατομικές διαφορές του μαθητή στο κοινωνικό, ψυχοσυναισθηματικό και γνωστικό τομέα. Στη συνέχεια, μελετάται και καταγράφεται το μαθησιακό προφίλ του μαθητή (οπτικός, ακουστικός, κιναισθητικός κτλ), χωρίς να γίνεται ένας αυστηρός περιορισμός ενός συγκεκριμένου προφίλ, αλλά αξιοποιούνται όλα τα αισθητηριακά κανάλια με διαβαθμισμένο τρόπο, καθώς αυξάνεται η αποτελεσματικότητα της μάθησης του μαθητή σε όλους τους τομείς παρέμβασης (Tomlinson, 2001). Συνεπώς, αρχικά, μέσω της παρατήρησης, της συνέντευξης και άλλων ανιχνευτικών εργαλείων, καταγράφονται όλα τα χαρακτηριστικά, ενδιαφέροντα, δεξιότητες και κλίσεις του μαθητή και διαμορφώνεται μια φόρμα με την ολοκληρωμένη εικόνα του μαθητή σε όλα τα περιβάλλοντα που αναπτύσσεται και ενεργεί. Σύμφωνα με τις συστημικές προσεγγίσεις, ο μαθητής αξιολογείται σε όλα τα περιβάλλοντα που δρα και αλληλεπιδρά, τόσο στην τάξη του όσο και στην ευρύτερη σχολική μονάδα, οικογενειακό περιβάλλον και στην ευρύτερη κοινότητα.

Αναλυτικότερα, τόσο στην καταγραφή της προσωπικότητας του μαθητή, όσο και στην κατάρτιση του Ε.Ε.Π., συμμετέχουν όλοι οι εκπαιδευτικοί, που έρχονται σε επαφή με το μαθητή, όπως και οι εφημερεύοντες, όταν το Ε.Ε.Π. αφορά παρέμβαση σε τομείς και κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, η συναίνεση του γονέα όσο και ενημέρωσή του για όλα όσα καταγράφονται στο Ε.Ε.Π. για το παιδί του (ΙΕΠ, 2015). Η φόρμα του Ε.Ε.Π. περιλαμβάνει, αρχικά, τα πλήρη ατομικά στοιχεία του μαθητή, το κοινωνικό προφίλ της οικογένειας, συνοπτική περιγραφή των δυνατοτήτων του μαθητή, τα ενδιαφέροντα, τα χαρακτηριστικά, το προφίλ, τη μαθησιακή ετοιμότητα του καθώς και τη λειτουργικότητα του μαθητή ανά τομέα ανάπτυξης και μάθησης στο κοινωνικό, συναισθηματικό, γνωστικό (ΙΕΠ, 2015). Στη συνέχεια, καταγράφονται τα στοιχεία των συμμετεχόντων στην σύνταξη του Ε.Ε.Π., ασφαλώς και οι γονείς του μαθητή συμπεριλαμβάνονται στους έμμεσα συμμετέχοντες, με ονοματεπώνυμο, θέση, ειδικότητα, αρμοδιότητες που αναλαμβάνει ο καθένας, και την υπογραφή τους. Επίσης, ο μαθητής ενημερώνεται για τους τομείς παρέμβασης του Ε.Ε.Π. που τον αφορά, ώστε να παρακολουθεί και ο ίδιος την πορεία της μαθησιακής του διαδικασίας, ώστε κάθε φορά να αυτο-αξιολογείται και να αυτο-ρυθμίζεται σύμφωνα με τους στόχους του προγράμματος. Σημαντικό στοιχείο, είναι ο καθορισμός της ημερομηνίας σύνταξης, ενδιάμεσης αξιολόγησης, της αναπροσαρμογής, επαναξιολόγησης και επαναδιατύπωσης του Ε.Ε.Π.

Συμπληρωματικά, η ομάδα σύνταξης του Ε.Ε.Π. θέτει τις προτεραιότητες για τον συγκεκριμένο μαθητή σύμφωνα με τη λειτουργικότητα του μαθητή στις συγκεκριμένες περιοχές παρέμβασης. Αφότου, οριστούν οι περιοχές παρέμβασης και το τωρινό επίπεδο επίδοσης του μαθητή, σε κάθε μια από αυτές, ορίζονται οι μακροπρόθεσμοι και βραχυπρόθεσμοι στόχοι, σύμφωνα και με τους οδηγούς του ΙΕΠ (2015) για τον σχεδιασμό των Ε.Ε.Π. για αυτισμό, μαθησιακές δυσκολίες, διάσπαση προσοχής, οικογενειακής υποστήριξης, προβλήματα λόγου και άλλα.

Σχεδιασμός του Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος στην e-me

Με την παρούσα συγκυρία, η σχολική κοινότητα των κοινών οραμάτων και στόχων, μετασηματίζεται σε μια ψηφιακή κοινότητα μάθησης και πρακτικής αξιοποιώντας την ψηφιακή πλατφόρμα e-me. Ειδικές συνθήκες, όπως η πρόσφατη πανδημία, επιτάσσουν τη σχολική κοινότητα να αξιοποιήσει την εξ αποστάσεως εκπαίδευση με τα σύγχρονα ψηφιακά μαθησιακά περιβάλλοντα και εργαλεία για τον σχεδιασμό του Ε.Ε.Π. και την επίτευξη των στόχων του για την πρόοδο του μαθητή. Συνεπώς, με αφορμή τη πρόσφατη πανδημία, η εκπαιδευτική κοινότητα διαπίστωσε τη θετική αξιοποίηση της ψηφιακής πλατφόρμας (e-me, e-class) ως Αποθετηρίου, όλου του εκπαιδευτικού υλικού που χρησιμοποιείται από μαθητές και εκπαιδευτικούς, που παράλληλα μπορεί να αξιοποιηθεί ως μέσον αξιολόγησης και ανατροφοδότησης, καθώς επίσης να αποτελεί και μέσο δημιουργίας εκπαιδευτικού υλικού, καταγραφής και παρακολούθησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας με συνεργατικό τρόπο (εκπαιδευτικών μεταξύ τους, μαθητών μεταξύ τους, εκπαιδευτικών-μαθητών) σύγχρονα και ασύγχρονα δίχως χρονικούς και γεωγραφικούς περιορισμούς.

Κάθε χρήστης («Υπεύθυνος» εκπαιδευτικός της Γενικής ή της Ειδικής Αγωγής - Τάξης) δημιουργεί το προσωπικό κοινωνικό του δίκτυο με άλλους χρήστες (υπόλοιποι εκπαιδευτικοί της τάξης για τη σύνταξη Ε.Ε.Π., που γίνονται οι επαφές του στην e-me (εκπαιδευτικοί, διευθυντής, ψυχολόγος, κοινωνικός λειτουργός, της ΕΔΕΑΥ ή του Κ.Ε.Σ.Υ.). Η δημιουργία επαφών συνδέεται με τη δυνατότητα επικοινωνίας μεταξύ των χρηστών της πλατφόρμας, καθώς μέσω των αιτημάτων σύνδεσης, τις συνομιλίες, μηνύματα δημιουργούνται οι ομάδες (κυψέλες) που θα αποτελέσουν την ψηφιακή/ές κοινότητα/ες.

Συνεπώς, το συνεργατικό ιστολόγιο της Κυψέλης e-me αποτελεί το βασικό χώρο εργασίας και επικοινωνίας των εκπαιδευτικών και του μαθητή. Όπως, αναφέρθηκε και παραπάνω,

---

Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες Η απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα. Στάσεις-Αντιλήψεις-Σενάρια-Προοπτικές-Προτάσεις

αποτελείται από τον Υπεύθυνο, δημιουργό (Εκπαιδευτικός τάξης ή ειδικής αγωγής), Βοηθούς-μέλη της κυψέλης (εκπαιδευτικοί ειδικοτήτων), Ακολούθους (Διευθυντής σχολείου-Γονέας, Κ.Ε.Σ.Υ.) και ασφαλώς ο μαθητής. Συνοπτικά τα δομικά της στοιχεία, που δείχνουν και τις δυνατότητες που παρέχουν στους χρήστες, είναι ο Υπεύθυνος - Μέλη - Βοηθοί - Ακόλουθοι (έπειτα από πρόσκληση και αποδοχή), ο Χώρος αποθήκευσης (τα κοινόχρηστα και προσωπικά αρχεία των μελών της Κυψέλης), ο Τοίχος της κυψέλης (ανοιχτός σε όλα τα μέλη της). Η επικοινωνία των μελών μπορεί να γίνεται από τον τοίχο της Κυψέλης (ως ιδιωτικός τοίχος), όπου οι χρήστες μπορούν να κάνουν αναρτήσεις, να σχολιάζουν, να ενσωματώνουν (από Φωτόδεντρο), να παρουσιάζουν τους ψηφιακούς διαδραστικούς πόρους, να γίνεται συζήτηση για όσα αναρτούνται από τα μέλη (καρφίτωμα των ερωτήσεων, θεμάτων) και μέσω της αποθήκης των μικρο-εφαρμογών (apps) γίνεται ο διαμοιρασμός αρχείων. Τα μέλη της κυψέλης ή γενικότερα οι χρήστες (για τη σύνταξη Ε.Ε.Π.) έχουν τη δυνατότητα επικοινωνίας και μέσω ασύγχρονης συζήτησης με μηνύματα και με σύγχρονη επικοινωνία μέσω κλήσεων ήχου και βίντεο και ασφαλώς και μέσω του Π.Σ.Δ. (email, blog, τηλεδιάσκεψη). Μεταξύ των μελών της Κυψέλης, δίνεται η δυνατότητα να διαμοιράζονται αρχεία που αφορούν το Ε.Ε.Π. του μαθητή και να ενημερώνονται όλα τα μέλη της Κυψέλης, ώστε να γίνονται βελτιώσεις των Ε.Ε.Π. του μαθητή.

Επιπρόσθετα, το e-portfolio είναι μια σημαντική εφαρμογή οργάνωσης, αποθήκευσης και προβολής των Ε.Ε.Π. του μαθητή (και για όλα τα χρόνια της σχολικής του ζωής και όχι μόνο για την τρέχουσα σχολική χρονιά). Οι χρήστες - μέλη μπορούν να οργανώσουν τη δουλειά τους σε φακέλους και στη συνέχεια να ανεβάσουν περιεχόμενο της επιλογής τους (ορατό από τα μέλη της Κυψέλης) και ταυτόχρονα να διατίθεται ένα «ιστορικό» της δουλειάς, τόσο των εκπαιδευτικών, όσο και του μαθητή/ών. Συμπληρωματικά, μπορεί να αξιοποιηθεί από τους εκπαιδευτικούς η εφαρμογή «e-me content», η οποία είναι μια εφαρμογή δημιουργίας ψηφιακού εκπαιδευτικού περιεχομένου αναπτύσσοντας ποικίλους τύπους διαδραστικών μαθησιακών αντικειμένων αξιοποιώντας ταυτόχρονα και διαδραστικούς εκπαιδευτικούς πόρους (δραστηριότητες αντιστοίχισης, πολλαπλής επιλογής, βίντεο κτλ). Η συγκεκριμένη εφαρμογή παρέχει απεριόριστες δυνατότητες για δημιουργία δραστηριοτήτων μέσω της δημιουργίας, μεταφόρτωσης, επεξεργασίας, προβολής, λήξης ή ενσωμάτωσης αντικειμένου σε άλλα συστήματα (blogs, ιστολόγια Π.Σ.Δ., radlet), ανάλογα με το προφίλ του μαθητή, τη μαθησιακή του ετοιμότητα και τα ενδιαφέροντά του. Τέλος, στην εφαρμογή e-me assignments δίνεται η δυνατότητα ανάθεσης δραστηριοτήτων στον συγκεκριμένο μαθητή σύμφωνα με το Ε.Ε.Π. που έχει καταρτιστεί από την ομάδα σύνταξης του και ταυτόχρονα δίδεται η κατάλληλη ανατροφοδότηση ανάμεσα στα μέλη που σχεδιάζουν το Ε.Ε.Π., έτσι ώστε να είναι πάντα ενημερωμένοι για την πορεία τόσο του μαθητή όσο και των ίδιων των Ε.Ε.Π. του. Συμπληρωματικά, η εφαρμογή e-me assignments βρίσκεται προεγκατεστημένη στην αρχική σελίδα χρήστη, όμως είναι διαθέσιμη και στις Κυψέλες, αφού πρώτα την εγκαταστήσει ο Υπεύθυνος μέσα από το app-Store Κυψέλης. Μέσα από την εφαρμογή Κυψέλης, ο χρήστης μπορεί να παρακολουθεί τις εργασίες που έχει αναθέσει σε άλλους χρήστες καθώς και αυτές που έχουν ανατεθεί μέσω της Κυψέλης, να υποβάλλει απαντήσεις και να λάβει ανατροφοδότηση σε εργασίες που έχει αναθέσει στο πλαίσιο της συγκεκριμένης Κυψέλης (ή και σε άλλες Κυψέλες που αφορούν τα Ε.Ε.Π. άλλων μαθητών και στα οποία συμμετέχει και ο ίδιος και σε αυτά).

Η ψηφιακή εκπαιδευτική πλατφόρμα e-me παρέχει ένα αποτελεσματικό και εύχρηστο περιβάλλον μάθησης, συνεργασίας, επικοινωνίας και κοινωνικής δικτύωσης ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και στον μαθητή τους με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες αναμφίβολα και για τη δια ζώσης εκπαίδευση. Με αφορμή την πανδημία, οι εκπαιδευτικοί, από τη μια, γνώρισαν

και αξιοποίησαν ένα ψηφιακό συνεργατικό εργαλείο για να καταρτίσουν το Ε.Ε.Π. του μαθητή και από την άλλη, επιτεύχθηκε η υλοποίηση των στόχων του στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Επιπρόσθετα και συμπληρωματικά, η αξιοποίηση της e-me, προτείνεται να αξιοποιηθεί και κατά τη διάρκεια της δια ζώσης σχολικής φοίτησης, καθώς μπορεί να υπερκεράσει τα οργανωτικά, διοικητικά εμπόδια της σχολικής κοινότητας. Συγκεκριμένα, οι εκπαιδευτικοί (ειδικής, γενικής, ειδικότητες, Διευθυντής, Υποδιευθυντής, ΕΔΕΑΥ, γονείς, μαθητής) αντιμετωπίζουν σημαντική δυσκολία να εξοικονομήσουν ελεύθερο διαθέσιμο χρόνο κατά τη διάρκεια μια σχολικής ημέρας, ώστε να συζητήσουν, να οργανώσουν και να σχεδιάσουν τους διδακτικούς στόχους για τον εκάστοτε μαθητή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, με αποτέλεσμα να μην εξασφαλίζεται η επιτυχής δια ζώσης επικοινωνία. Συνεπώς, η εξ αποστάσεως επικοινωνία μέσω της ψηφιακής εκπαιδευτικής πλατφόρμας e-me, εξασφαλίζει αρκετό χρόνο στα μέλη της, παρέχει ένα ασφαλές περιβάλλον επικοινωνίας που μπορούν να συζητούν τόσο με μηνύματα όσο και με βίντεο, συνεργάζονται αλληλεπιδραστικά στην καταγραφή των απόψεων και διαμοιράζονται αρχεία, σχέδια μαθήματος και άλλα για να διευκολύνουν και τη δια ζώσης εκπαίδευση. Επίσης, τα μέλη της μπορούν να ανατρέχουν στο υλικό που δημιουργείται για το μαθητή, καθώς αποθηκεύεται και επιτυγχάνεται και ο φάκελος επιτευγμάτων, το ιστορικό του, το πολυπόθητο αρχείο του εκπαιδευτικού για τον εκάστοτε μαθητή, ώστε και οι εκπαιδευτικοί των μελλοντικών τάξεων του μαθητή να ενημερώνονται για προηγούμενα Ε.Ε.Π. και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις. Από την άλλη, ο μαθητής ωφελείται από αυτή την πρακτική καθώς γνωρίζει ανά πάσα στιγμή για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα παρέμβασης που τον αφορά και τους στόχους που θα επιτύχει σε ένα δομημένο εκπαιδευτικό περιβάλλον, χωρίς να αποσπάται από άλλες παρεμβολές που παρουσιάζονται στη δια ζώσης επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς του. Επίσης, επιτυγχάνεται η ακριβή ανατροφοδότηση του και η εναλλακτική του αξιολόγηση μέσω της e-me ακόμη και όταν παρακολουθεί το δια ζώσης εκπαιδευτικό του πρόγραμμα. Παράλληλα και άλλα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας, όπως ο Συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου, το Κ.Ε.Σ.Υ, έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθούν τη εκπαιδευτική πορεία του και τη πρόοδο του μαθητή μέσω της ψηφιακής εκπαιδευτικής κοινότητας της e-me και κατά τη δια ζώσης εκπαίδευσή του.

Συμπεράσματα

Ασφαλώς, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση του Ε.Ε.Π. απαιτεί αμέριστη συνεργασία και επικοινωνία τόσο των εκπαιδευτικών μεταξύ τους, όσο και με τους γονείς του μαθητή σε όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς. Αναμφίβολα, αυτή η πρακτική της συνεργασίας και μάθησης, οδηγεί στην σταδιακή αυτονομία του μαθητή, ο οποίος καταφέρνει να παρακολουθεί την πρόδοό του, να αυτό - αξιολογείται και να αυτό - ρυθμίζεται, και από την άλλη, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να θέτουν μετρήσιμους, πραγματοποιήσιμους στόχους που μπορούν να τους επαληθεύουν, και να τους αξιολογούν κάθε στιγμή. Με αφορμή την πανδημία αξιοποιείται εκτεταμένα το σύγχρονο ψηφιακό συνεργατικό μαθησιακό περιβάλλον τόσο για τη σύνταξη του Ε.Ε.Π. όσο και για τη συμμετοχή σε «ανοιχτές» Ψηφιακές Μαθησιακές Κοινότητες για την περαιτέρω συνεργασία των εκπαιδευτικών με στόχο την συμπεριληπτική εκπαίδευση και την πρόοδο της σχολικής κοινότητας με όλες τις ιδιαιτερότητες και διαφορετικότητες των μαθητών μας.

Αναφορές

- Alcorn, A. Pain, H., Rajendran, G., Smith, T., Lemon, O., Porayska-Pomsta, K., Foster, M. E., Avramides, K., Frauenberger, C., & Bemardini, S. (2011). Social Communication Between Virtual Characters Children with Autism. *Verlag Berlin Heidelberg AIED 2011, LNAI 6738*, pp. 7-14.
- Bateman, B., & Linden, M. (1998). *Better IEPs: How to develop legally correct and educational useful programs* (3rd ed.). Longmont, CO: Sorpis West
- Conrad, D. (2002) 'Deep in the hearts of learners: insights into the nature of online community', *Journal of Distance Education*, 17, 1-19
- Doyle, T., & Arnedillo-Sánchez, I. (2011). Using multimedia to reveal the hidden code of everyday behaviour to children with autistic spectrum disorders (ASDs). *Computers & Education* 56 (2011), 357-369.
- Drinka J.K.T, & Clark G. (2000). *Health care teamwork: Interdisciplinary practice and teaching*. Greenwood Publishing Group
- Foreman, N. & Mikropoulos, T (2010). *Potential for school familiarisation using Virtual Environments*. A. Jimoyiannis (ed.), Proceedings of the 7th Pan-Hellenic Conference with International Participation «ICT in Education», vol.I, pp. 73-82 University of Peloponnese, Korinthos, Greece, 23-26 September 2010.
- Holmberg, B. (1995). The evolution of the character and practice of distance education. *Open learning*, 10 (2), 47-53.
- Preece, J. (2000). *Online communities: Designing usability and supporting socialbility*. John Wiley & Sons, Inc.
- Tomlinson C. A. (2001). *How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms* (2nd ed.) Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development (ASCD).
- Tomlinson, C.A. (2003). *Fulfilling the promise of the differentiated classroom: Strategies and tools for responsive teaching*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- UNESCO (1994). The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education, Adopted by the World Conference on Special Needs Education: Access and Quality, Access and Quality, Salamanca, Spain, 7-10 June 1994, The Unesco Salamanca Statement, Ανακτήθηκε στις 30 Μαΐου 2020 από <http://www.csie.org.uk/inclusion/unesco-salamanca.shtml>
- Wallace, S., Parsons, S., Westbury, A., White, K., Bailey, A. (2010). Sense of presence and a typical social judgments in immersive virtual environments: Responses of adolescents with Autism Spectrum Disorders. *Autism*, 14 (3), 199-213.
- Αστέρι, Θ. (2017). Εφαρμογή του Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος (ΕΕΠ) μαθητών με αναπηρία ή και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο πλαίσιο της ενταξιακής εκπαίδευσης. *Εκπαιδευτικό υλικό για την παράλληλη στήριξη και την ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο σχολείο*. Αθήνα: ΙΕΠ.
- Βαλιαντή, Σ., & Κουτσελίνη, Μ. (2008). Εφαρμογή της διαφοροποίησης της διδασκαλίας στις τάξεις μικτής ικανότητας: προϋποθέσεις και θέματα προς συζήτηση. Εισήγηση στο 10ο Παγκόσμιο Συνέδριο Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, Λευκωσία, 6-7/6/2008.
- Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ανάπτυξη στην Ειδική Αγωγή (2013). *Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών για την Ένταξη - Εξελίξεις και Ευκαιρίες για τις Ευρωπαϊκές Χώρες*. Οντένσε, Δανία: Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ανάπτυξη στην Ειδική Αγωγή, Ανακτήθηκε στις 30 Μαΐου 2020 από: www.european-agency.org.
- Ευρωπαϊκός Φορέας για την Ανάπτυξη της Ειδικής Αγωγής (2003), *Η Ειδική Αγωγή στην Ευρώπη, Δίκτυο πληροφόρησης για την εκπαίδευση στην Ευρώπη*, Ευρωδίκη, Ανακτήθηκε στις 30 Μαΐου 2020 από: www.european-agency.org.
- ΙΕΠ (2015). *Οδηγοί για ΣΔΕΥ/ΕΔΕΑΥ & ΕΕΠ*. Ανακτήθηκε στις 30 Μαΐου 2020 από: <http://prosvasimo.iep.edu.gr/el/odhgoi-gia-sdey-edey-eeep>
- ΙΤΥΕ- «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», Διεύθυνση Στρατηγικής & Ψηφιακού Εκπαιδευτικού Υλικού (2020) *Οδηγίες e-me manual*, Ανακτήθηκε στις 30 Μαΐου 2020 από https://e-me.edu.gr/s/eme/main/e-me_manual.pdf
- Νόμος 4547/2018 (ΦΕΚ 4547/12-06-18:Αναδιοργάνωση των δομών υποστήριξης της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις.
- Νόμος 315/2014 (ΦΕΚ 315/12-02-2014: Επιτροπή Διαγνωστικής Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης και Υποστήριξης
- Ρήγκου, Ε. (2007). *Ηλεκτρονικές Κοινότητες Μάθησης*. Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία. Μεταπτυχιακό πρόγραμμα Σπουδών «Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση», Τμήμα Μαθηματικών,

Από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα μέσα σε 15 ημέρες Η απότομη μετάβαση της εκπαιδευτικής μας πραγματικότητας σε ψηφιακά περιβάλλοντα. Στάσεις-Αντιλήψεις-Σενάρια-Προοπτικές-Προτάσεις

Πανεπιστήμιο. Ανακτήθηκε στις 30 Μαΐου 2020 από: Πατρών
https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/bitstream/10889/473/1/RigouEvagelia_MScThesis-Jun2007.pdf
ΥΠ.Ε.Π.Θ.-Π.Ι. (2003) *ΔΕΠΠΣ/ΑΠΣ Ειδικής Αγωγής*. Ανακτήθηκε στις 10-09-2020 από <http://www.pi-schools.gr>